

На основі психологічних, вікових, індивідуальних особливостей школярів, знань теорії і практики усної народної творчості, критеріїв відбору її жанрів із метою збагачення мовлення школярів, виділено такі жанри фольклору: календарно-обрядова поезія, соціально-обрядова, необрядова, прозовий фольклор.

Мовне самовираження народу є предметом уваги не лише педагогів і лінгвістів, а й психологів. Як стверджують у своїх працях Л.К.Генералова, Н.М.Уфімцева, вивчення специфічної лексики через аналіз фольклорних творів дає змогу учням отримати інформацію про українські традиції та звичаї, предмети побуту, що сприяє засвоєнню учнями матеріалу з історії, народознавства та культури народу, розширює коло знань із фольклору та мовних особливостей української мови, збагачує мовлення вихованців.

Для того, щоб процес збагачення був ефективним, необхідно розвивати довготривалу пам'ять, за допомогою якої легше зрозуміти процес формування словникового запасу у мозку кожної людини. Як показав процес навчання у школі, ефективним є заучування напам'ять творів певних фольклорних жанрів, а саме: прислів'їв, приказок, загадок, народних пісень, гуморесок.

Уроки рідної мови та літератури дають суттєві можливості для виховання справжнього громадянина незалежної України, формування національної свідомості учнів.

Література

1. Неживий О.І., Ужченко В.Д. Дидактичний матеріал з народознавства на уроках української мови. – К., 1995.
2. Поліщук Ф.М. Вивчення усної народної творчості. – К., 1978.
3. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К., 1985.
4. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови // Українська мова і література в школі. – 1987. – №1. – С. 52.
5. Ушинський К.Д. Рідне слово // Вибрані педагогічні твори: У 2-х т. – К., 1983. – Т 1. – С.123.
6. Хмелюк М.М. Фольклор на уроках української мови в школі // Українська мова і література в школі. – 1983. – №12. – С. 46.

Пасішнюк О. М.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

Науковий керівник – к. філол. н. Волкова І.В.

Жива думка: “Щоденники” Олеся Гончара

На рубежі ХХ-ХХІ століть помітно зріс інтерес до літератури, в основі якої лежить документ і факт, а не письменницькі фантазія, домисел чи вимисел. Олесь Гончар із цього приводу зазначив: *“Ми ще, здається, недооцінюємо силу й можливості документальної художньої прози, яка зараз помітно набуває ваги в світовій літературі”* [2, с. 582].

Мета нашої статті – аналіз щоденників Олеся Гончара, повний текст яких дійшов до нашого часу лише у тритомному виданні (2002 – 2004 рр.).

Наша стаття дає змогу збагатити уявлення про життя і творчість видатного українського прозаїка, а також оцінити щоденники як справді літературний жанр.

Щоденник – як і лист – це теперішній час, спогади – ретроспекція, та разом вони творять ту хистку паперову кладочку, перекинену з минулого в майбутнє, яка вабить нас можливістю якось дістатися на той бік, пережити й зрозуміти той час, який з погляду сьогодення уже неминуче залишається для нас невідомою країною [7, с. 120].

Здавалося, немає проблеми з жанровим визначенням твору Олеся Гончара. На обкладинці тритомника стоїть – “Щоденники”. А вже в самій назві жанру нібито закладено його специфіку – це щоденні записи автором подій, свідком, активним або пасивним учасником яких він був. Для щоденників притаманні такі ознаки: відсутність єдиного сюжету, спільного ідейного змісту, розрізненість, різностильовість записів. Естетичної цілісності їм надає особа автора, яка значною мірою присутня в творі. Саме її роздуми, день за днем нанизуючись на єдиний стрижень, надають щоденникам певної, досить умовної завершеності. Норма цього жанру – уривчастість оповіді, фрагментарність, не відпрацьованість стилістики оповіді, наявність якоїсь недомовленості. Усе це присутнє в щоденникових записах Олеся Гончара.

“Щоденник” О.Гончара – це голос його душі і серця, роздуми і враження про побачене й

пережите, про численні подорожі по нашій країні й зарубіжних державах, про зустрічі з відомими державними й громадськими діячами, людьми творчої праці, а також із простими трудівниками фабрик, заводів, представниками найрізноманітніших професій і різного віку, особливо з молоддю – учнями, студентами, курсантами, їх наставниками, учителями; це оцінки окремих подій і явищ, відомих діячів та їх вчинків, спогади про задуми і працю над окремими творами, своєрідна сповідь про своє життя, радощі і розчарування та заповітні й пам'ятні думки, роздуми про літературу, її творців та літературний процес. Ці записи зібрані й упорядковані в хронологічній послідовності в окремі книги, даючи нам уявлення про ще один колосальний труд письменника, про його багатогранну діяльність, різні періоди його життя, дозволяючи відчувати, чим він жив, що його хвилювало, уточнити появу його творчих задумів та їх звершення, радість від успіхів і гіркі розчарування від несправедливих критичних розносів, які гальмувати творчий процес письменника.

І. Драч зазначав: *“Якби Олесь Гончар не зробив того, що зробив, то яким би чином прийшло молодше покоління?”* [6, с. 8]. Знайомство зі щоденниками дає ключ до розуміння провідних мотивів творчості Олесь Гончара, висвітлює його світовідчуття та світобачення, показує ставлення митця до влади, літературне й навкололітературне життя 30 – 90-х років ХХ століття.

Щоденники охоплюють досить значний період часу (1943 – 1995) і сприймаються як знакове та яскраве явище в літературі другої половини минулого століття.

“Олесь Гончар прожив щасливе і водночас трагічне життя, йому було що сказати людям про пережите, передумане, переболіле, осмислене і досягнуте, – пише дружина письменника В.Д.Гончар, – письменник жив психологічно заглибленим життям, але воно не крутилося навколо романів-перелобів, чаркування і богемних загулів, – він був людиною занадто громадською, і суспільною, і гордою, щоб свої душевні стани оприлюднювати” [1, с. 5].

Щоденники Олесь Гончара побудовані так, що, крім більш-менш регулярних записів фактичного характеру, які не тільки фіксують розмови з реальними людьми, розкривають дійсні перипетії важливих подій життя не лише автора, а й у цілому країни, у них ми натрапляємо на уривки, начерки майбутніх художніх чи публіцистичних творів із домислом і вимислом, пейзажні чи портретні замальовки, що органічно вписуються в структуру цього мемуарного жанру.

Воєнні й фронтіві сторінки щоденника Олесь Гончара відкрито вперше, й вони чесно розкривають приховану й замовчувану досі сторінку біографії митця, пов'язану з фашистським полоном. Уже у воєнні роки він заявляє про себе як про особистість, для якої немає більшої моральної цінності ніж Батьківщина, за свободу якої Олесь Гончар готовий піти на будь-які жертви: *“Я не шкодую, якщо загину в бою, це все-таки краща із смертей – загинути за Україну”* [3, с. 24]. І навіть у записах останніх літ він думає про свою Вітчизну: *“Хотілось би прозирнути в майбутні тисячоліття. Чи буде там Україна, яка нині так знемагає, відбороняючи себе перед силами зла?”* [5, с. 474].

Не поспішає Олесь Гончар поділитися власними творчими секретами. Окремі, скупі штрихи проливають світло на його художнє мислення: *“Найкращі думки, образи приходять мені в путі, в дорозі, коли ось так, як зараз, вітер свистить за склом кабіни, а ми мчимо вперед. Дивовижна психологія творчості. Дома думка спала, в голові пусто й тоскно, тільки вимчали на степовий простір, які образи виникають, які художньо свіжі романи будуються!.. Видно, розумовій діяльності сучасної людини швидкість руху вже не заважає, а навпаки, сприяє. Ще, мабуть, інтенсивніше народжувались би образи в космічній ракеті”* [3, с. 229].

Олесь Гончара постійно хвилював художній рівень його творів. Для прозаїка важливо було не лише писати, а й дбати про якість написаного, інакше подібна писанина не матиме нічого спільного з мистецтвом: *“Треба писати – й писати як слід. Нічим іншим, тільки справжніми творами можна сьогодні відстояти честь літератури. Бо рівень її на очах падає, занепадає до рівня жахливого примітиву”* [4, с. 226-227].

Щоденник Олесь Гончара свідчить, що письменник не раз задумувався над майбутнім. І досить часто його роздуми були не локальними, зануреними у власний світ, а такими, що виходили на глобальні, філософського плану проблеми, які необхідно розв'язувати людству. Зокрема, Олесь Гончара турбувала зневага до минулого, етнографії, фольклору, історії кожного народу: *“Думаю, що людство майбутнього не раз ще повернеться до кришталевих чистих народних джерел”* [5, с. 396].

Дуже часто в щоденникових записах ідеться про сенс людського буття. Олесь Гончар щораз убачає в ньому щось прекрасне. Один із останніх записів прозаїка, зроблений за місяць до смерті, присвячений сенсу життя: *“Коротке життя людське. А біблійні довгожителі жили по 700 – 900 літ. І то, кажуть, не міф. І сучасна людина, кажуть, могла б, якби... Що зводить її в могилу*

передчасно? Екологічні гріхи глумління над природою? Чи розгул ненависті, злоби? Людство само собі вкорочує вік” [5, с. 572].

Інший мотив, який весь час звучить у щоденниках Олеся Гончара – це ставлення до класиків української літератури. Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, О. Довженко – це постаті, перед талантом яких він постійно схиляється, вбачаючи свій обов’язок у продовженні й розвитку традицій, закладених попередниками; необхідно прокладати чесним словом митця шлях для народу в майбутнє.

Чи не найбільше уваги в щоденниках приділено Олександрові Довженку. Щоденникові записи наскрізь пронизані ідеєю, що О.П.Довженко прийшов у цей світ, аби продовжити справу безсмертного Кобзаря в нову добу. Т.Г.Шевченка Олесь Гончар сприймає з висоти, яка видається йому недосяжною, а О.П.Довженка зблизу, з відстані руки і серця, бо ж їхні творчі шляхи перетиналися в часі та просторі [8, с. 269]. У травні 1953 року О.Гончар робить запис: *“Довженко, звичайно, геній. Тільки у справді великих людей може бути таке інтенсивне, невичерпно багате, джерелом б’юче життя. Весь час він бродить, як хміль. Він буває спокійним зовні, але внутрішньо, видно, – ніколи. Свіжі красиві думки, поради, проекти він розсипає щедро, на ходу, мовби йому самому тісно від них*” [3, с. 156]. Далі його враження від спілкування з Олександром Довженком поглиблюється, набуває конкретних, зримих спостережень: *“Як художник він не реалізував, певне, й тисячної долі тих великих думок і образних запасів, що носить у собі, якими він весь час клекоче*” [3, с. 157]. Дізнавшись про смерть Олександра Довженка, Олесь Гончар занотував: *“Далеко не завжди художник дістає за життя правильну й точну оцінку з боку суспільства. Одного ми переоцінюємо, іншого недооцінюємо. Довженко належав до останніх, до не повністю оцінених. Художник-мислитель, художник-філософ, яких так мало в наш час*” [3, с. 207]. 2 лютого 1994 з’являється узагальнюючий з відстані часу запис, що ніби підсумовує бачення Олесем Гончаром постаті О. Довженка: *“Довженко – істинний геній, але геній більше в задумах, аніж у звершеннях. Повністю звершитись йому не дозволив режим, а почасти й він сам себе зупиняв*” [5, с. 511].

Варто звернути увагу й навести кілька афористичних висловлювань О.Гончара про українську мову, її місце в житті народу, її становище у тодішній Україні, бо вони, на наш погляд, актуальні й сьогодні: *“Якщо людина не вірить у повноцінність своєї мови, вона не вірить і в свою власну повноцінність, така мусить вважати себе людиною другого сорту*” [4, с. 338].

Не раз Олесь Гончар говорить про добро і зло, про чуйність, теплоту й жорстокість, які дуже часто зустрічаються в нашому житті, про необхідність державної єдності людей: *“Людство виживе тільки тоді, коли житиме в згоді. Істина елементарна, але як важко їй пробивати собі шлях до свідомості наших сучасників*” [4, с. 437].

Із жанрового погляду, щоденники Олеся Гончара – це досить складні утворення. Передусім слід зазначити про їхнє багатоголосся. Часом вони нагадують класичний щоденник із чітким розміреним ритмом, пильним спостереженням за життям та кваліфікованим, професійним його аналізом, а часом – це звичайні розрізнені, розпорошені нотатки, асиметричні, аморфні, написані похапцем, з неухважною до стилістики фрази, до дотримання граматичних норм, а інколи трапляється обірване на півслові речення. Іноді – це просто ліричні мініатюри, які можна друкувати як самостійні твори, де емоції, почуття, настрої ніби виплескуються через край, або – це філософські роздуми, що містять абстракції з роздумами про долю всього людства, – його минуле, сучасне й майбутнє, де талант письменника вільно поєднує різні епохи, народи та людей. Часом щоденники містять начерки майбутніх творів, ретельно виписані або тільки позначені епізоди чи сцени. І все сказане аж ніяк не вичерпує всіх потенційних можливостей щоденників Олеся Гончара, читаючи які, бачиш перспективу відкрити ще одну грань великого обдарування письменника.

Як бачимо, теми, яких торкався Олесь Гончар, свідчать про злети і падіння, здобутки і втрати, перемоги і поразки півстолітньої епохи; у них – розповіді про радощі і болі, розкошування і поневіряння, мудрість і невігластво.

Отже, у своїх щоденниках письменник намагався йти в ногу з часом, іноді випереджаючи його, створюючи власний світ. А для нас важливо те, що вивчення щоденників Олеся Гончара дає можливість створити об’єктивний творчий портрет одного з найвідоміших українських письменників ХХ століття.

Література

1. Гончар В. Записники Олеся Гончара (Голос його душі) // Гончар Олесь. Щоденники: У 3-х т.: Т. 1 (1943 – 1967). – К., 2002.
2. Гончар Олесь. Твори: В 7-и т. – К., 1988. – Т.7.

3. Гончар Олесь. Щоденники: У 3-х т.: Т.1 (1943 – 1967). – К., 2002.
4. Гончар Олесь. Щоденники: У 3-х т.: Т.2 (1968 – 1983). – К., 2003.
5. Гончар Олесь. Щоденники: У 3-х т.: Т.3 (1984 – 1995). – К., 2004.
6. Драч І. “Запалити буденщину вогнем пекельним” // Слово Просвіти. – 2004. – 9-15 грудня.
7. Коцюбинська М. Над маминими щоденниками // Кур’єр Кривбасу. – 2005. – № 184.
8. Степаненко М.І.: Публіцистична спадщина Олесь Гончара (мовні, навколумовні й деякі інші проблеми). – Полтава: АСМІ, 2008.

Пахаленко А.П.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Науковий керівник – к. філол. н. Луньова Т.В.

Переклад біблійних мотивів роману Д.Дефо “Робінзон Крузо” російською та українською мовами

Мотив – формально-змістова одиниця твору, що є складником фабули і рушієм сюжету, засобом розкриття художнього образу і втілення ідейно-естетичного задуму митця. Мотив виявляє діалектику форми та змісту твору, забезпечує органічний зв’язок між ними [9, с. 166-168]. Мотив як семантична одиниця тісно пов’язаний із тематикою літературного твору, однак тема – набагато ширше поняття, а мотиви фактично реалізують тему через певні складові. Порівняно з темою – відносно постійною величиною, мотив є надзвичайно гнучкою в художньому смислі категорією, адже він здатен видозмінюватися, трансформуватися, поєднуватися з іншими мотивами твору. Мотив визначає сюжетні колізії, динамізує їх, зумовлює розвиток подій. Разом із тим мотив організовує не тільки сюжет, а й усю структуру художнього твору, поряд з іншими компонентами бере участь у створенні цілісної картини художнього світу. Тому, окрім сюжетотвірної, мотив виконує структуротвірну функцію в художньому творі [4, с. 3-11].

Важливою функцією мотиву у творі є також імагогічна функція, тобто художній образ витворюється за допомогою різноманітних засобів, серед яких мотиву належить чільне місце. Мотив дозволяє авторові великою мірою розкрити людський характер, долю героя, його почуття та духовні шукання, стосунки з іншими героями, суспільством. У більш широкому смислі мотив сприяє створенню не тільки образів людей, а й образу природи, образу світу [7, с. 42-46].

Якщо за Л.С.Бархударовим виокремити формальний і змістовий аспекти жанру, то саме мотив забезпечує єдність між ними, сприяє створенню загального образу світу, матеріалізує комплекс тем і проблем, формує жанровий зміст твору. Мотив є також важливою складовою структури стилю. Через мотивну організацію творів виявляється стиль митця, традиції й новаторство художника, діалектика загального та індивідуального в його стилі. Мотив нерідко стає стильовою домінантою творчості митця або навіть загального стилю епохи, напряду, течії [1, с. 34-36].

Поняття “переклад” можна визначити наступним чином – заміна текстового матеріалу однієї мови (мови оригіналу) еквівалентним текстовим матеріалом іншої мови (мови перекладу) [8, с. 148-150]. Головною метою будь-якого перекладу є досягнення адекватності. Адекватність – це вичерпна передача смислового змісту оригіналу і повна функціонально-стилістична відповідність йому. В.Н.Комісаров вважає, що про повну відповідність можна говорити лише відносно, при перекладі уникнути втрат неможливо, тобто має місце неповна передача значень, що їх містить текст оригіналу. Виходячи з цього, В.Н.Комісаров робить висновок, що текст перекладу ніколи не може бути повним та абсолютним еквівалентом тексту оригіналу [2, с. 78-79].

Еквівалентність виступає в якості основи комунікативної рівноцінності, наявності якої і робить текст перекладом. Під поняттям еквівалентності перекладу розуміють передачу в перекладі змісту оригіналу, який розглядається як сукупність інформації, що вона міститься в тексті, включаючи емотивні, стилістичні, образні, естетичні функції мовних одиниць. Таким чином, еквівалентність – поняття ширше, ніж “точність перекладу”, під яким зазвичай розуміють лише збереження “предметно-логічного змісту” оригіналу. Іншими словами, норма еквівалентності означає вимогу максимальної орієнтованості на оригінал [6, с. 27-29].

Розрізняють потенційно досяжну еквівалентність, під якою розуміється максимальна спільність змісту двох різномовних текстів, що допускається через різницю мов, на яких створені ці тексти, і перекладацьку еквівалентність – реальну змістову близькість текстів оригіналу і перекладу, що досягається перекладачем у процесі перекладу [3, с. 31-33]. Межею перекладацької еквівалентності є максимально можливий (лінгвістичний) ступінь збереження змісту оригіналу при перекладі, але в